

за знайденими у ньому предметами, датується кінцем X ст. і хронологічно відповідає часу спорудження оборонної системи Галича. Все це, а також саме спорудження на найвищій точці Крилоської гори такого величного кургану (висота 9 м, діаметр основи 26 м), згадка його у літописі під назвою Галичиної могили дають змогу вважати, що в ньому міг бути похований засновник міста, від імені якого воно отримало свою назву. Зараз, наголосив учений, Галичина могила реконструйована і відкрита для огляду.

Ю. Фігурний представив слухачам приватного видавця цієї книги – О. Філюка, вітчизняного підприємця, який своїм коштом і зусиллями підтримує українську науку та допомагає оприлюднювати її інтелектуальні досягнення.

Автори монографії висловили подяку директору НДІУ, кандидату історичних наук Б. Галайку (за сприяння у процесі підготовки книги); рецензентам – доктору історичних наук, професору Л. Залізняка й доктору історичних наук Б. Магомедову; колегам-українознавцям Л. Отрошко, О. Сцібану, О. Шакуровій, В. Кухар, О. Трачуку, зусиллями яких книга була підготовлена до оприлюднення; членам вченої ради НДІУ, які рекомендували до друку рукопис колективної монографії «Давній Галич», внісши ряд слушних зауважень і пропозицій.

Юрій ФІГУРНИЙ

кандидат історичних наук,
завідувач відділу
української етнології НДІУ

В Італії відбулося кілька презентацій нового видання київського письменника, журналіста і вченого Миколи Тимошика «Українська книга і преса в Італії». Книга, що стала результатом опрацювання автором архівів і бібліотек Риму під час наукового стажування у цій країні, побачила світ у видавництві «Наша культура і наука». Ініціатором цієї культурологічної акції виступило науково-релігійне товариство «Свята Софія», що є правонаступником Українського католицького університету в Римі.

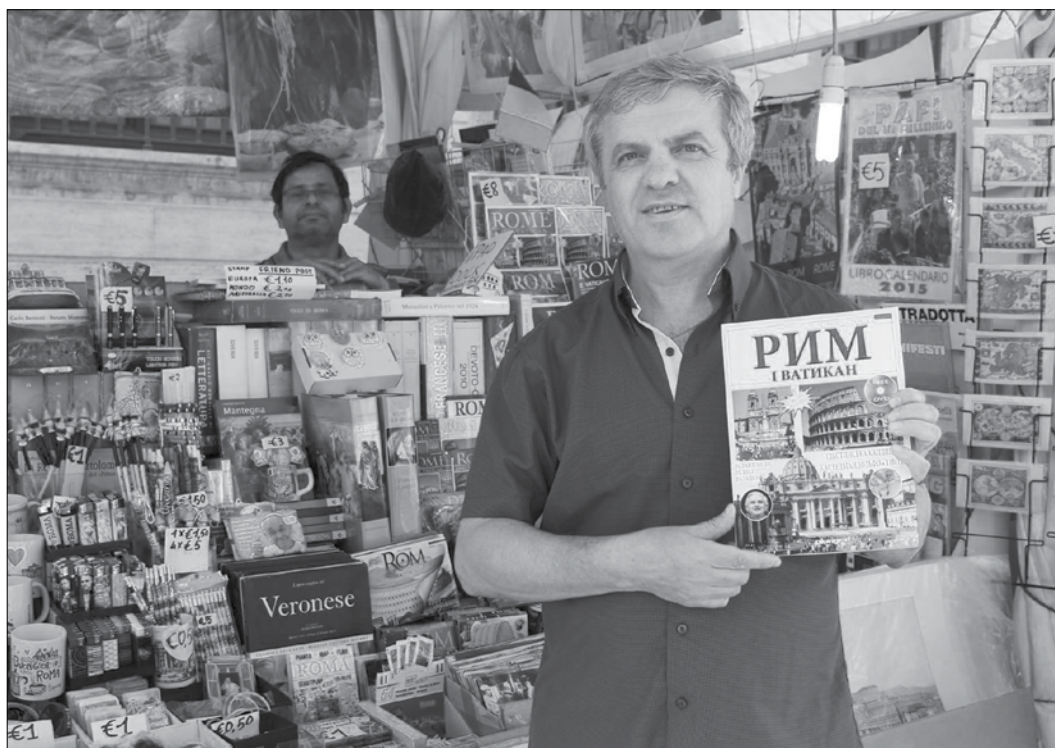
Пропонуємо увазі читачів зібрані під час цієї поїздки репортерські нотатки професора М. Тимошика про добротворчий слід, який залишили в різні часи українці на Апеннінах на ниві літератури, науки, культури.

РИМ УКРАЇНОЗНАВЧИЙ

Наукові дороги вдруге привели до Риму. Спробую показати його «українське обличчя», бо, власне, й досліджую те, що залишили по собі перша і друга хвилі еміграції в слові і друці.

**Перша книжка
італійського видавництва
для туристів українською мовою**

Нарешті це сталося! Італійське видавництво Plurigraf першим у світі

*Перше україномовне видання
у сувенірній лавці в центрі Риму*

включило українську мову для перекладу своєї популярної серії туристичних книг-альбомів про Італію. Досі українські туристи пізнавали світ через мову агресора й україноненависника. Подія справді непересічна. Їй щиро порадив і продавець найбільшої розкладки туристичних сувенірів у центрі Риму (неподалік будинку парламенту по вул. Corso) Аден Рахман. Хлопець із Бангладеш, а про українську Революцію Гідності та російсько-українську війну поінформований добре. Щиро сказав мені, висловивши симпатії Україні, що відтепер радо рекламуватиме російськомовним українцям саме це видання.

Із таким фактом у руці, та й самою книгою, можна ствердити: таки збулася мрія колишнього керівника прес-бюро

Дипломатичної місії УНР у Римі Євгена Онацького, про яку він 11 листопада 1919 року записав у своєму щоденнику: «Коли бачу по вітринах книгарень гори книжок, присвячених Вічному місту, мене бере сором, що досі українською мовою нема ані одної книжки, присвяченої Римові. Останнім українцем, що писав про Рим, був Гоголь. Але й той писав по-російському...».

У сучасному Римі помітна тенденція: наші заробітчани та туристи стали менше купувати туристичних буклетів російською, більше – англійською мовою. Тепер маємо шанс ствердити українську мову у сегменті світового туристичного книговидавництва. Отож шукаймо «Рим і Ватикан» у столиці Італії українською мовою.

Шевченко на майдані Українського університету імені св. Климента

Аналогу такому університету в світі немає. Заснований 1963 року на північно-західній околиці центру Риму (Via Vossea, 478, ст. метро Batistini, далі – автобус 146 до Св. Софії). Перший ректор – в'язень совісті і гордість усіх українців, по Європі розкиданих, блаженніший Йосип Сліпий. Біля входу до університету жовто-синіми кольорами на стіні між другим і третім поверхами викарбувано: «Истина і любов до науки собирає в розсіянні сущих».

Саме розкиданих світами українських учених і студентів було вперше зібрано тут у середині 60-х років. Ніде не бачив, аби коло входу до якогось іншого університету два ангели тримали в руках книгу з написом: «Достойний ти взяти книгу і розкрити її». Ну, просто бальзам на душу за умов, коли нинішні студенти вже розучуються розкривати книгу. Скульптура ще трьох ангелів – на просторому університетському майдані.

Пам'ятник Т. Шевченку в Римі

Ангели-охоронці книги біля входу до Українського католицького університету в Римі

Ім'я святого Климента – не випадкове. Після Андрія Первозваного він проповідував християнство на українських теренах, заснував 75 церков. Убитий у Херсонесі. Похований був у Десятинній церкві. Після перенесення 2002 року Українського католицького університету до Львова тут, у Римі, зберігається архів і бібліотека університету. Тут проходять наукове стажування й учені з України. Звідси й пишу ці нотатки.

Ніде більше немає в світі й такого пам'ятника українському пророкові Тарасові Шевченку. В тозі давньоримського апостола постав він тут у білому італійському мармурі у 60-х роках минулого століття. Перед пам'ятником на великій мармуровій стелі викарбувано кілька строф із Шевченкових «Неофітів» – єдиного твору поета, присвяченого конкретному історичному факту дохристиянської Італії:

*Не в нашім краю, Богу милім,
Не за гетьманів і царів,
А в римській ідолівській землі
Се беззаконіє творилось...*

Певен, колись ми подорожуватимемо сюди як до святого місця. Воно не може не викликати національної гордості. Бо створене і ствержене у Вічному Місті руками і коштом об'єднаних українців.

Котляревський і Шашкевич

Як і Шевченко, ці два класики української літератури в Римі також не були. Однак українська діаспора в Італії вирішила увічнити їхню присутність у Вічному Місті як свідчення не московського, а європейського контексту розвитку нашої літератури від Слобожанщини до Галичини. Ці два пам'ятники встановлено в середині 60-х років ХХ ст. на університетській площі УКУ.

Це був час згортання в СРСР хрущовської відлиги і початку наступу на все українське в Україні. Тоді ж римське видавництво УКУ почало видавати серію досі не знаних на наших теренах творів із золотого фонду українознавства. Це, зокрема, збірка віднайдених у бібліотеках і архівах західних країн «Монументів української історії» у 15-ти томах, зібрання творів Йосипа Сліпого у 10-ти томах, серія «Пам'ятки української мови і літератури на чужині», українські переклади світової класики. Поява на полицях найвідоміших бібліотек світу потужного корпусу фундаментальних українознавчих видань із маркою видавництва УКУ спричинила підвищення інтересу до українського питання з боку чужинців.

Два престоли українців у соборі св. Петра

Це відкриття насправду приємне. Перший такий престол у найголовнішому храмі християнського світу, де спочивають моці нашого священномученика Йосафата (Кунцевича), знають більше, бо 1988 року Папа Іван Павло II очолив тут Всеватиканську службу українською мовою, яка транслювалася наживо. А от другий – фактично невідомий громаді. Спрямовую: праворуч хрестової перетинки, неподалік поховання св. Петра, легко відшукати престол на честь св. Ольги і Володимира. Тут віднедавна українці проводять свої служби, приємно дивуючи організованістю і патріотичністю десятки тисяч відвідувачів.

Фінансував оздоблення престолу (сто тисяч доларів) американець українського походження владика Василь Лостен з американського Стемфорда. Його батьки – емігранти із Тернопілля.

Оформлення престолу справді вражає: з двох обрамлених витіюватими оздобами ніш проникливо дивляться хрестоматійно відомі кожному українцеві образи святих Ольги і Володимира. Все їхнє облачення подано у яскравих національних кольорах України – жовтому і синьому.

Оглянувши два престоли українців, можна підійти з благоговінням до статуї святого Петра, яка вивищується в центральній ніші собору над склепом, де похований апостол. Раніше, до війни, паломники зазвичай цілували праву ногу постаменту (треба дочекатися своєї черги). Тепер прийнято торкнутися ноги рукою. Мідь від мільйонів потисків стирається. Кілька разів цю праву ногу апостола доливали, тому вона різниться за формою від лівої.

Квартира, кафе та пам'ятник Гоголю

«Усе, що мені було потрібно, я забрав... у глибину моєї душі. Там Рим як святість, як свідок чудесних уявлень...». Це маловідома цитата Гоголя. В Римі він прожив 11 років. З них чотири (1838–1842) – на Via Sistina, що поряд із метро «Площа Іспанії». Тут написав «Мертві душі». Тут прийняв рішення спалити другий том. Звідси до цієї площі як рукою подати. На нижньому ярусі площі – його улюблене місце – грецьке кафе (вул. Condotti, 86).

Українські італійці називають це місце «Кафе Гоголя». Так само, як французи – «Кафе Стендаля», англійці – «Кафе Агати Крісті», німці – «Кафе Гете». Йдеться про знамениту на весь світ кав'ярню Риму, засновану 1760 р. греком. Тому й назва відтоді – «Кафе Греко». Тепер це місце паломництва не лише кавоманів, а й літераторів, журналістів з усього світу (філіжанка кави обійдеться вам у кілька разів дорожче, ніж у звичайній кав'ярні, але за смаком, обстановкою, позитивною енергетикою вона того варта). Фотографувати тут заборонено, але дозвіл можна отримати у власника. Для цього мені слід було показати посвідчення журналіста, заповнити анкету й пообіцяти оприлюднити ці фото в Україні. Слово ж «Україна» викликало у власника закладу неприховану приязнь і особисте сприяння в проведеному фотосесії.

Пам'ятник українському Гоголю поставили в Римі (парк Боргезе, неподалік станції метро

Flaminio) росіяни 2002 року (скульптор Церетелі), перетворивши цю подію в маніфестацію «русского міра» в Італії. Та в них своя правда, у нас – своя, як писав Шевченко. Українцям вдома і на чужині слід вводити нашого Гоголя в нашу свідомість і в наш інформаційний простір, боронячи і стверджуючи своє.

Свята Софія

З кількох українських церков у Римі найбільша, найвеличніша недільна літургія відбувається в соборі Святої Софії, що на Бочеї – головному храмі УГКЦ в Італії та всієї української діаспори Європи. Освячений 1969 року, він став утіленням ідеї Йосипа Сліпого навки ствердити український дух у Римі. П'ять куполів цього храму дуже нагадують бані Київської Софії в її первісному, візантійському, варіанті. 2013 року храм суттєво оновлено – всередині всуціль вкрито позолоченою мозаїкою (автор проекту відновлення Святослав Гординський).

Тут все нагадує Україну: мозаїчні панно св. Володимира і Ольги, львівських і київських духовних святих.

Софія переповнена

Це зроблено коштом самих українців діаспори. Виступи церковних хорів з України тут не рідкість. Але сьогоднішній спів у виконанні зодягнених у національні строї співаків із Вишгорода по-особливому вразив усіх. По службі цій відчуваєш гордість за українців, що своєю працелюбністю, організованістю, патріотизмом та оптимізмом не перестають дивувати чужинців.

Молитва за Україну на День матері

Собор Св. Софії у п'ятнадцяте скликав українців Італії на національне святкування Дня матері. Російсько-українська війна позначилася на програмі свята – знаковою була низка благодійних заходів. З-поміж них – розпродаж вишиванок для збору коштів на купівлю карети швидкої допомоги для воїнів АТО на Сході України, на лікування хворих дітей.

Молитва за Україну, з якої тут традиційно починається День матері, була

особливою: сюди на один день з дозволу Папи Римського Франциска було привезено найбільш пошановану серед італійців ікону Богородиці – Санта-Марія-Маджоре. Авторство ікони приписують апостолу Луці. Чудодійність цієї ікони пов'язують із давнім зціленням римлян від чуми. Храм та майдан довкола під час молебню за Матір-Україну – переповнені. Сповідальні були виставлені прямо на вулиці. Всі присутні мали можливість особисто прикластися до ікони-цілительки, просячи в неї Божої ласки для родини та України.

Над вхідними дверми до мерії Риму – згадка про українців

Це майже сенсація. І не лише для українців. У колишньому палаці сенаторів, де нині служба мера Риму, зберігалися архіви Римської імперії. Цитата з одного документа цієї колекції висічена на мармуровій плиті біля головного входу. Тут згадуються головні заслуги Папи

Свято матері в Римі

Мерія Риму

Климента VIII (кінець XVI ст.). У сьомому рядку: він «об'єднав Ruthenos (українців) з Римською церквою».

По обидва боки мерії – найпрестижніші музеї Капітолію. Капітолійський пагорб (поруч із майданом Венеції) – найбільш відвідуване місце туристів.

Онацький як українське око в Європу

Євген Онацький у Римі прожив 25 років. Десятки його статей про українське питання друкували провідні італійські видання. Очоловав прес-бюро Дипломатичної місії УНР у Римі (не визнаної тодішнім урядом Італії), був професором Римського університету. Видав на чужині 23 книги. 3-поміж них найзнаковіші: українсько-італійський та італійсько-український словники загальним обсягом 1,5 тис. сторінок та 16-томна «Українська мала енциклопедія» (то робота цілої державної інституції,

виконана однією людиною – Патріотом і Вченим – за умов бездержавності українців). В Україні фактично невідомий.

Дипломатична місія УНР у Римі, де працював дипломат і журналіст, розміщувалася в п'ятиповерховому палацовому приміщенні на Vio Vittorio Veneto – навпроти сучасного посольства США в Італії. Тепер тут п'ятизірковий готель Regina. Це в центрі, неподалік станції метро Barberini. Вдалося віднайти й помешкання, де жив Онацький разом зі своєю дружиною. Адреса цього дому – Corso d'Italia, 6. У 20–30-х роках тут був притулок для українських студентів. Авторитетний Онацький «вибивав» для них у італійців стипендії.

У своїх кількатомних «Записках українського журналіста» цей відчайдух залишив усім нашим землякам, у діаспорі суцільних, ось цей своєрідний заповіт: «Кожен із нас, емігрантів, для України – око в Європу. Треба подбати, щоб ні одне

з цих очей не було сліпим чи сплячим. І щоб кожне несло українській нації море вражень з поля його зору. Тоді лише ми зможемо говорити, що Україна дійсно належить до Європи, а не до Азії, коли кількість і вплив європейських ідей, що ми понесемо нашої нації, переможуть ту навалу азіатчини, що насувається зі Сходу».

Головний осідок українських василіан

Від мурів Колізею (метро синьої лінії Colosseo) сюди, на Авентину (Via San Giosafat, 8), пішки – 10 хвилин. Вражаючий розмірами і строгою римською красою будинок був викуплений українцями в отців-трапістів 1960 року. Тут – одна з найбільших українських бібліотек. Саме в ній два роки тому вдалося натрапити на повну колекцію пресових і книжкових видань, що творили (1945–47) українські полонені з табору Ріміні. Зберіг і люб'язно надав цю колекцію для написання моєї книги великий друг України отець Порфирій Підручний, народжений в Аргентині. Він очолює і видавничу службу.

Тут готували до друку Біблію для українських католиків світу в перекладі Івана Хоменка. Тут продовжують видавати відомі на весь світ наукові «Записки ЧСВВ». В українській василіанській церкві на Авентині щонеділі збирається на Службу Богу близько 500–600 земляків з Риму і передмістя.

Жива легенда нашої еміграції

Доктору філософії, колишньому про-ректорові Українського католицького університету в Римі отцю Іванові Музичці 15 листопада виповниться 94. Він чи не з останніх 10 тисяч молодих наших

хлопців-патріотів, які у складі 1-ї Української Національної Армії (колишньої дивізії «Галичина») закінчували Другу світову в італійському таборі полонених Ріміні. Була загроза депортації в сталінські табори, але захистили англійці. Вжив, загартувався житейськими труднощами, сповна зреалізував на чужині Богом дані таланти – і вчителя, і композитора, і вченого, і душпастиря. Зберіг світлість думки, доброзичливе налаштування на світ та добрих людей.

«З Ріміні до Риму» – то лиш дешиця його спогадів про непростий шлях цвіту нації, справжніх українських патріотів, які волею політичних обставин і через свою велику любов до України були позначені радянськими ідеологами тавром «зрадників інтересів українського народу». Ми у великому боргу перед такими особистостями. Спілкування з ними додає сил, віри і впевненості в нашої спроможності ствердити Українську Україну.

Чому портрета Соломії Крушельницької немає в міланській La Scala?

Наділена від Бога талантом співачки небесної величі, Соломія Крушельницька упродовж низки років мешкала в Мілані. У знаменитій опері чотири роки вчилася співу, а з 1898-го стала тут же Примадонною: виконувала головні оперні партії в La Scala. Слухати її спів приїздили меломани з усіх кінців світу.

Нібито є привід в українців погордитися. Але... В музеї театру, де виставлені портрети багатьох знаменитих співаків, образу легендарної українки ви не побачите. Причина банальна. Україна чи не єдина держава, що не подарувала до цього музею портрета своєї знаменитості, яка так захопила італійців. Експонати

цього музею – усі даровані. Чи знають про це, скажімо, депутати-олігархи, які за десятки тисяч євро купують тижневі тури у «вільний світ» й залишаються байдужими, коли стосується промоції нашої культури чи книги у тому ж «вільному світі»?

Американська бомба й українські книжки в Гроттаферраті

Діяльність гуртка жовківських друкарів у італійському монастирі Гроттаферрата, що неподалік Риму, посланих сюди митрополитом Андреем Шептицьким 1936 року, – фактично невідома сторінка в історії творення нашої книги за кордоном.

Досі в науковій літературі, яка належить перу апологетів «руського міра», стверджувалося, що в цьому найстародавнішому італійському монастирі активно діяла російська друкарня. І то є неправдою, бо друкарня та була українська, заснована українцями, і поряд з книгами церковнослов'янською мовою видавала книги україномовні.

Авторів цих рядків в архіві й бібліотеці Гроттаферратського монастиря пощастило віднайти деякі з таких книг, що на сьогодні стали раритетними. З-поміж них – підручник отця І. Дамаскина для українських семінарій «Грамматика церковнослов'янської мови в українській редакції», що побачив світ 1958 року; «Малий церковнослов'янсько-українсько-англійський словник», який на початку 60-х років підготувало до друку римське «Видавництво оо. Василян». А найціннішим із цієї колекції є молитовник для українців «Хвалімо Господа», що побачив світ 1945 року.

На звороті титулів цих видань чітко зазначено місце друку українською

та італійською мовами: «Друкарня оо. Василян у Гроттаферраті» та: «Scuola Tip[ografia] Italo-orientale «S. Nilo» – Grottaferrata (Roma) Italia».

Є ще одне свідчення причетності вихідців жовківської друкарні до складання і коректування тут видань української тематики, але вже іншими мовами. Йдеться про наукову студію колишнього керівника пресового бюро Української дипломатичної місії УНР у Римі Євгена Онацького «Studi di storia e di Cultura Ucraina» («Студії історії і української культури»). Окрім спогадів про цей епізод отця Партенія (Спогади. о. Партеній), маємо й ще одне документальне підтвердження: місце складання і дата випуску цієї книги чітко зазначені на звороті титульної сторінки видання: «GROTТАFERRATA. Scuola Tip[ografia] Italo-orientale «S. Nilo» – 16 Settembre 1839-XVIII». Обсяг книги – 170 сторінок.

Цінність цього гроттаферратського друку для історії українського діаспорного книговидання в тому, що тут уміщено рідкісну карту України із зазначенням її етнографічних меж, а також високоякісні графічні малюнки художника І. Падалки із серії «Українське козацтво». А це вказує на наявність у тамтешній друкарні літографічних заготовок української тематики.

Більшість із видань української друкарні згоріла від пожежі, спричиненої бомбардуванням Гроттаферрати 1944 року. Одна з бомб влучила саме в друкарню. За іронією долі, два осколки застрягли саме в два окремих томи багатотомної «Енциклопедії Італії». Нині ці томи не видаються для читання. Проте, живучи стільки літ із цими осколками, вони нагадують про те, що книги і у війну не повинні мовчати...

Ще в цьому монастирі мешкає найстаріший ченець на всю Італію – 96-річний українець отець Партеній Павлик, родом з-під колись українського Перемишля. Він – останній із живих колишнього українського гуртка жовківських друкарів. Застав його в помешканні за читанням книги. Він і

подарував мені кілька цінних україномовних книжок із вихідними даними Гроттаферратської української друкарні.

Микола ТИМОШИК
доктор філологічних наук,
професор, журналіст

ПІДСУМКИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ ТА АСПІРАНТСЬКИХ ЕСЕ «ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ХХІ СТ.»

Недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень» та Науково-дослідний інститут українознавства упродовж 9 листопада 2016 року – 2 лютого 2017 року провели всеукраїнський конкурс студентських та аспірантських наукових есе на тему «Перспективи Української національної революції у ХХІ ст.». Конкурс став складовою частиною щорічних Бандерівських читань. Основними завданнями конкурсу було привернення уваги молодих дослідників до теми продовження революційних перетворень в Україні для завершення Української національної революції, розвиток інтелектуальної націоналістичної думки.

У конкурсі взяло участь 142 учасники – студенти, магістри, аспіранти, здобувачі вищих навчальних закладів України. Роботи надійшли з різних міст України, зокрема з Полтави, Києва, Івано-Франківська, Львова, Умані, Сум, Тернополя, Черкас, Рівного, Переяслава-Хмельницького, Запоріжжя, Харкова, Мелітополя, а також із

Севєродонецька (Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля), Вінниці (Донецький національний університет ім. В. Стуса).

У формі наукового есе конкурсанти представили власне бачення змісту, форм, перспектив Української національної революції, небезпек, пов'язаних із російсько-українською війною.

У результаті роботи конкурсної комісії у складі **Юрія Сиротюка**, директора Недержавного аналітичного центру «Українські студії стратегічних досліджень», народного депутата VII скликання, **Богдана Галайка**, к.і.н., директора Науково-дослідного інституту українознавства, **Віктора Рога**, редактора газети «Шлях перемоги», **Володимира Тиліщака**, к.і.н., заступника голови Українського інституту національної пам'яті, **Тетяни Бойко**, к.філос.н., завідувача відділу освітніх технологій та популяризації українознавства Науково-дослідного інституту українознавства, **Юрія Олійника**, експерта Українських студій стратегічних досліджень, серед